ORIONI KINGITUS, MAAILMA AARE.

MUST IMEKIVI ROERICHITE OMAMÜTOLOOGIAS

Aado Lintrop

TEESID: Artiklis vaadeldakse, kuidas Roerichite perekond lõi eri rahvaste autentsete pärimuste sünteesina välja pakutud legendi (või folkloristide terminoloogiat kasutades muistendi) imepärasest kivist ning kuidas seda legendi edasi arendati ja levitati. Mõtiskletakse ka selle üle, miks sellist legendi üldse tarvis oli ja kas Roerichite loodud mütoлогия oli mõeldud ainult teiste inimeste mõjutamiseks või uskusid nad oma lugusid ka ise. Päevikute ja muude materjalide võrdlemise tulemusel jõutakse järeldusele, et Roerichid uskusid müütilise Himaalaja Vennaskonna olemasolu ning pidasid Jelena Roerichi kirjutatud sõnu oma müütiliste õpetajate (mahatmate) läkitusteks, ennast aga vennaskonna Suure Plaani elluviimise jaoks välja valitud erilisteks inimesteks.

MÄRKSONAD: teosofia, Nikolai Roerich, Jelena Roerich, Himaalaja Vennaskond, Mahatma Moria, Šambhala, *tšintamani*, *norbu rinpotše*, *lapis exilis*, must kivi, Orioni kingitus, Uus Maa

Minu huvi Roerichite vastu sai alguse sellest, kui otsustasin pärast Ladakhis käimist ja enne teistkordset Nepaali-reisi lugeda võimalikult palju kirjan- dust selle piirkonna kohta, kodus aga polnud peale Nikolai Roerichi „Altai-Himaalaja“ parajasti midagi. Hakkasin seda lugema, ent üsna varsti imes- tasin, miks ma millestki aru ei saa, miks tundub see raamat kodeeritud tekstina, mille võtit ma ei tea. Šifri otsimine viis mind kõigepealt mitme- suguste Roerichite ekspeditsiooniga seotud töödeni, seejärel aga trükis aval- damata materjalideni.

Neile, kes eriti hästi Roerichite perekonna¹ elu ja tegevust ei tunne, siinkohal kokkuvõtteks vaid niipalju, et kõigis oma ettevõtmistes juhin- dusid nad alates 1920. aastast müütilise Valge Vennaskonna (ka Tiibeti või

Himaalaja Vennaskonna) liikmete (õpetajate, meistrite, mahatmate) juhtnõõridest. Üliinimestest koosneva vennaskonna idee pärineb teosoofia rajajalt Jelena Blavatskajalt (temal Suur Valge Vennaskond), selle kujunemisel ma praegu pikemalt ei peatu, vaid viitan vene ajaloolase Aleksandr Andrejevi 2008. aastal ilmunud raamatule „Гималайское братство. Теософский мир и его творцы“. Vennaskonna salapaik pidi asuma kusagil Tiibetis, kuid ühtlasi ka hoopis maavälises ruumis. Meediumiks oli Jelena Roerich, kuigi ka Nikolai tegi selles vallas katsetusi 1920. aastate algul (on säilinud tema nn automaatse kirja katkendeid ja automaatseid joonistusi). Mahatmad dikteerisid Jelena Roerichile enamiku neist tekstidest, mis avaldati hiljem „Agni Yoga“ väljaannetes. Abikaasalt pärinevaid tsitaate kasutas ka Nikolai Roerich. Samuti juhendasid meistrid mõnikord Jelena kaudu Nikolai maalikunstialaseid ettevõtmisi. Nikolai Roerich ise on öelnud: „Nii Piiteris kui ka Skandinaavias, Inglismaal, Ameerikas ja kõikjal Aasias me töötasime, õppisime, avardasime teadvust. Lõime koos ja pole asjata öeldud, et teosed peavad kandma kahte nime – naise ja mehe nime“ (Šapošnikova 2008: 60).

Teema juurde asumiseks kirjeldan kõigepealt üht internetist leitud maali. Sellel on kujutatud valgesse rõivastatud Jelena Roerichit istumas, käed ülespoole suunatud peopesadega umbes õlgade kõrgusele tõstetud, paremal põlvel helendav laegas. Taustal on lumine mäetipp (ilmselt Kanchenjunga), selle kohal Orion. Selle alt lähtub kiirtevoog, milles Jelena kümbleb otsekui duši veejoas, kiirgus näib alla voolavat ta kätelt ja peegelduvat õlgadelt. Maali juurde on käinud mitmesugused kommentaarid. Andrejev tsiteerib näiteks teksti, kust lisaks entsüklopeedilistele andmetele Jelena Roerichi kohta võib lugeda suurest kosmilisest eksperimendist, mis oli vajalik Maa arengu uuele tasemele viimiseks: „1924. aastal suunati meie Universumi keskmest, mis asub Orioni tähtkuju piirkonnas, Maale võimas energiavoog, mis oli Maa jaoks hädavajalik uuele evolutsioonikeerule üleminekuks. Kuid see energia oli maalaste jaoks liiga karm ja Suured Himaalaja Õpetajad, kes püüdsid energia Tšintamani kivi (Orioni kingituse) abil kinni, pehendasid seda, lastes selle läbi oma olemuse, ning saatsid siis Maale, kus J. I. Roerich – see elav aparaat – muutis kõrged kosmilised energiad inimestele vajalikeks ja ohututeks. Just seda Kosmilist eksperimenti kujutatakse pildil“ (Andrejev 2008: 7–8, viitega <http://old.ournet.md/~grevkafi/eir.htm>). Mina leidsin sama pildi hoopis teiselt saidilt – <http://www.grevkafi.org/urusvati.htm> – lühenenud tekstist on välja jäänud muu hulgas ka meile praegu oluline vihje *tšintamani* kivile. Asja uurides selgus, et maal kuulub kahe nüüdisaegse kunstniku-teosoofi, Jev-

¹ Nikolai Roerich (1874–1947), abikaasa Jelena Roerich (sünd. Šapošnikova; 1879–1955), pojad Juri Roerich (1902–1960) ja Svjatoslav Roerich (1904–1993).

dokia Fidelskaja ja Grigori Kabatšnõi ühisloomingu hulka, mis levib pseudonüümi Grev Kafi all. Juhin tähelepanu Jelena Roerichi paremal põlvel olevale laekale. Sama laegast on oma maalidel kujutanud Nikolai ja Svjatoslav Roerich väidetavalt neljal korral (Šustova 2004). Laekas peaks olema tüki sellest samast müütilisest Orioni annist, *tšintamani* imekivist. Kiviga seonduv on heaks näiteks sellest, kuidas sihikindlalt luuakse legendi (või müüti, kui soovite) ning kuidas seda pärast tegelikkuseks muuta üritatakse. Seda püüangi järgnevalt avada, toetudes peamiselt Jelena Roerichi päevikutele.

Nagu öeldud, kujutavad Roerichid *tšintamani*'t oma maalidel. Nikolai on seda kujutanud kord traditsioonilises ida stiilis kolme leegina valge hobuse seljas, kord laekana, mida samuti kannab hobune. Poeg Svjatoslav on laama rõivais Nikolai Roerichit maalinud aukartlikult vaatamas laegast, mida vana kunstnik käes hoiab. Sama laekaga on ta kujutanud ka Jelena Roerichit. Vähe sellest, sedasama laegast on ta ka eraldi maalinud.

Kirjutistest leiame kivi motiivi kõigepealt ühest Nikolai Roerichi 1911. aastaga dateeritud luuletusest (ilmus 1921. aastal kogus „Moria öied“):

<i>Камень знай. Камень храни.</i>	Tunne kivi, hoia kivi.
<i>Огнь сокрой. Огнем зажгися.</i>	Varja tuld, tulega ennast läida.
<i>Красным смелым.</i>	Julge punasega.
<i>Синим спокойным.</i>	Rahuliku sinisega.
<i>Зеленым мудрым.</i>	Targa rohelisega.
<i>Знай один. Камень храни.</i>	Üht vaid tea. Kivi hoia.
<i>Фу, Ло, Хо, Камень несите.</i>	Fu, Lo, Ho, viige kivi.
<i>Воздайте сильным.</i>	Andke tugevatele.
<i>Отдайте верным</i>	Loovutage ustavatele.
<i>Иенно Гуйо Дья</i>	Ienno Guyo Dya –
прямо иди!	mine otse!

Hiinapäraseid nimesilbid tähistavad paljude arvates nelja Roerichite perekonna liiget. Fujama oli Nikolai Roerichi enda teosoofiline pseudonüüm. Lolutš või Lolütšu oli Roerichi perekonnanimi Hiina passis, Lo aga kunstiniku lühike hiinapärase nimi. Roerichi jüngrid tõlgendavad luuletust ettekuulutuseks kivist ning Roerichite tähtsast rollist maailma ajaloos.

Pikemalt on Nikolai Roerich kivist kirjutanud „Aasia südames“, kus haritud burjaate ja mongoleid silmas pidades on öeldud: „Palju tähelepanu pöörati kaugelt tähelt langenud imekivile, mis ilmub mitmetel maadel enne suuri sündmusi. Räägitakse, et suur Timurgi olnud sellise kivi omanik. Kivi toovad tavaliselt täiesti tundmatud ja ootamatud inimesed. Niisama ootamatul kombel kivi kaob määratud ajal [---]. Peamine osa sellest kivist asub Šambhalas. Üksnes pisike tükk temast on välja antud ja eksleb möö-

da kogu maailma, peakiviga magnetilist sidet säilitades. Lõpmatuid lugusid on selle kivi kohta rohkesti laiali puistatud. Räägitakse ka, et kuningas Saalomoni ja keiser Akbaril olevat olnud see kivi. Need pärimused tuletasid tahtmatult meelde Lapis Exilis't, rändavat kivi, mida ülistas kuulus meistersinger Wolfram von Eschenbach, lõpetades oma laulu sõnadega: „Ja selle kivi nimi on Graal“ (Roerich 1990: 316). Siin seostatakse idamaise *tšintamani* lääne *lapis exilis*'e – rändava kivi ja selle kaudu graaliga. Meile on oluline, et kõik selles lõigus Nikolai Roerichi poolt nimetatud kivi vallanud suurmehed esinevad samas kontekstis ka Jelena Roerichi päevikutes, kuhu on kirja pandud Mahatma Moria dikteeritud legend kivist. Mahatma Moria on teosoofilises mütoloogias tähtis Himaalaja Venaskonna liige ja Jelena Roerichi vaimne õpetaja, kes väidetavalt ilmus talle esmakordselt Londoni Hyde Parkis 24. märtsil 1920. aastal, esialgu küll Allal-Mingi nime all. Samas paigas oli teda kohanud 1851. aastal üks teine Jelena – Blavatskaja. Kohe pärast saatuslikku kohtumist alustab Jelena Roerich päevikut, kuhu paneb kirja kõik õpetajaga seotu. Selle esimesse vihikusse ilmub ka kivi motiiv. 9. leheküljel, kohe pärast sissejuhatavaid tekste dateeringu all „Teated, mis on saadud Londonis III–VII 1920“ seisab esimesena: „Kivi hinnalist, ainust, elus õndsusega hoidke“ (J. Roerich. Vihik 1: 9).² On võimalik, et esialgu pole tegemist veel *tšintamani*'ga, vaid muud liiki sümboliga – näiteks nendib Allal-Ming 2. märtsil 1921: „Teie poolt ilmutatu paneb kalli kivi aluseks Ühtse Kiriku õpetusele“ (samas: 31). Ent päeviku Moskvas säilitatavat versiooni vaadates tuleb nentida, et kivi mainitakse väga olulises positsioonis kohe pärast esimesi ilmutuslike ridu. Aasta pärast, 8. mail 1921, kui Allal-Ming küsib: „Kui sa palud, kas Ma [siis] tõesti annan kivi?“ (samas: 77), peetakse ilmselt silmas juba seda kivi, mida hiljem varjab maalidel kujutatud laegas. Üldse ilmutatakse Jelena Roerichile vahemikus 1921–1922 korduvalt sädeleva kiviga käevõrusid ja kroone, kuid nende puhul pole tegemist meid huvitava objektiga.

² Tuleb rõhutada fakti, et Jelena Roerichi päevikud on meieni jõudnud mitmes versioonis (tõenäoliselt kopeeris need autor ise). Ühe versiooni suuremat osa (aastad 1920–1935) säilitatakse USA-s Amherst College'is ja väiksemat osa New Yorgis Roerichi muuseumis, teine versioon kuulub Moskva Roerichi Keskusele. Päevikud sisaldavad vihjeid ka Riiga saadetud koopiatele. Versioonid ei lange omavahel päris täpselt kokku, näiteks MRK-s oleva päeviku esimeses vihikus järgnevad ülal tsiteeritud sõnad kivist esimesel leheküljel tekstile „Ma olen su hüve, ma olen su naeratus, ma olen su rõõm, ma olen su rahu, ma olen su tugevus, ma olen su julgus, ma olen su teadmine,“ Amherst College'i versioonis on aga algussõnade ja kivi mainimise vahele mahutatud pikk ilukirjanduslik etüüd „Graali rüütli“. Siin ja edaspidi on kasutatud Amherst College'i käsikirjade skaneeringuid.

4. novembri õhtul 1922 räägitakse New Yorgis toimunud spiritistlikul seansil „maailma aardest“: „Küsite: kuidas kesk tõuklemist pidada meeles Maailma aaret? Ma naeratan ja vastan – võtke mererannast lainete poolt lihvitud kivike ja viige see Maailma aardest mõeldes endaga kaasa. Ja kui teid tõugatakse ja kaetakse teie rõivad tolmuga, siis te võtate kätte selle väljavalitud kivi ja ei unusta Maailma Aaret, mille ma töötasin teile tuua“ (J. Roerich. Vihik 10: 26). Olgu öeldud, et sanskriti *tšintamani* (mõttekal-liskivi) tiibeti vaste on *norbu rinpotše* – maailma aare.

Kuigi leiame vihjeid mitmesugustele kividele ja nende hulgas ka *tšintamani*'le juba Jelena Roerichi päeviku esimestest vihikutest, muutub see teema miskipärast väga aktuaalseks kohe pärast Roerichite Ameerika lahkumist 8. mail 1923. Ridamisi hakkab Mahatma Moria poolt tulema vastavasisulisi läkitusi. Nüüd räägitakse juba konkreetsest mustast kivist. Esimest korda mainitakse seda 1. juuni 1923: „Jälgige Mongooliat. Urjanhai ja Uksun mõistavad selle musta kivi kiirt, mille teile saadan“ (J. Roerich. Vihik 15: 57). 2. juunil: „Udraja ei hoia käsi puhastena, Ljumou on hinge risustanud – nende mõistus ei saa Käsust aru, kuid Musta kivi saladus on suur – Aga Minu maja ühendatakse kivi kildude abil. Kui saadan kivi, hoidke seda“ (samas: 58; Urjanhai – Tõva, Udraja – Juri Roerich, Ljumou – Svjatoslav Roerich).

Nüüd tuleb meil teha väike kõrvalepõige. Kivi legendiga paralleelselt käis teise ja veel olulisema legendi loomine, mis algas juba varem. Nimelt ilmutas Mahatma Moria 1922. aasta 31. jaanuari hilisõhtul toimunud spiritistliku seansi ajal Jelena Roerichile, et Nikolai eelmine inkarnatsioon oli dalai-laama (J. Roerich. Vihik 5: 21). Aastaarvude põhjal seostati see otsekohe 5. dalai-laama Lobsang Gyatso'ga (eluaastad 1617–1682), keda kutsutakse ka Suureks Viieandaks, sest tema korrastas pantšen-laama institutsiooni ja rajas Potala palee. Selle tööga teoloogiline tagamõte on tohutu tähtsusega: kuuenda dalai-laama mõnede arvates kahtlasevõitu legitiimsuse tõttu võis Roerich väita, et ta on dalai-laamade tõelise, 17. sajandil katkenud liini jätkaja! Kuues dalai-laama Tsangjang Gjatso (1683–1706) oli teadupärast naistemee ja luuletaja, kes keeldus mungatöötuse andmisest ning kelle elu lõppes Hiina vangipõlves. Loodava legendi kohaselt pidi Nikolai Roerich lääne budistide saadikuna minema Tiibetisse õpetust uuendamaks ja kuulutama uue, tulevase buddha Maitreja ajastu saabumist. Lisaks sellele kuulus mahatmate nn Suurde Plaani Tiibeti, Hiina loodeosa, Tõva, Mongoolia ja Venemaa Altai piirkonna baasil Uue Maa, Aasia Ühendriikide või Aasia Püha Liidu loomine, kosmilises plaanis aga terve Maa ja isegi universumi muutmine (vt Rosov 2002, Andrejev 2006: 300–303, 2008: 198–222). Roerichiga enne Tiibeti retke Pekingis kohtunud orientalist ja nõukogude saatkonna töötaja Boris Pankratov meenutas: „Kunstnik tah-

tis Tiibetisse siseneda kui Šambhala 25. kuningas, kellest räägiti, et ta tuleb põhja poolt, toob pääsemise kogu maailmale ja saab universumi valitsejaks“ (Andrejev 2006: 303). Tõesti leiame päevikust Mahatma Moria „määruse“ 27. juulist 1927: „Nimele Rita Rigden luban lisada Chomdende. Näidake saatkonna nimekirjas – lääne budistide suursaadik. Ur[usvati] – lääne budistide naiskogukondade esindaja. U[draja] – budismi ja sanskriti suurte teaduste doktor, saatkonna teaduslik sekretär. Doktor – arst-teadlane, Lääne Tantra asjatundja“ (J. Roerich. Vihik 24: 82; *Rigden* on müütiliste Šambhala valitsejate *kalki*-kuningate tiitli tiibetikeelne vaste, *chomdende* aga tõlgitakse sageli kui valgustatud vallutaja; Urusvati on Jelena Roerichi teosoofiline pseudonüüm tähendusega ‘koidutäht’; doktor oli ekspeditsiooni arst Konstantin Rjabinin). Selle suure missiooni algusest rääkides teatas Mahatma Moria 20. detsembril 1922. aastal: „Saatkond koosneb venelastest, tiibetlastest, türklastest, hindudest, pärslastest, hiinlastest. Saadiku paremal põsel on Vankri tähtkuju. – Kui saatkond ilmutab Minu tahte, laskub Minu käsi väljavalitute laubale. [...] On aeg asuda oma teed selgeks tegema. On aeg selleks, et muinasjutt muutuks tõeks“ (J. Roerich. Vihik 10: 65). Jutt käib Väikest Vankrit meenutavast märgist Nikolai Roerichi põsel. Roerichite lähikonda kuulunud Zinaida Lichtman kirjutab oma päevikus: „Samal öhtul [21. detsembril 1922] jutustas J. I., et eelmisel päeval oli neil seanss, kus tema [Mahatma Moria] poolt Õeldi, kuidas nad söidavad saatkonnaga dalai-laama juurde ja „meie saadikul on Väikese Vankri märk põsel“. Algul J. I. ei saanud aru, milles asi, aga pärast vaatas N. K. põske ja nägi, et tal moodustavad soolatüükad just selle tähtkuju“ (Fosdik 2002: 143).

Tundub, et imekivi on sümbolina vajalik just Roerichite missiooni jaoks. Siinkohal sellel pikemalt peatumata jätkame kivi legendi loomise jälgimist.

20. juunil 1923 on Jelena Roerich Vichys olles päevikusse kirjutanud read: „Moria puhta kingituse saate kätte Pariisis. Urusvati ja Fujama saavad ühe talismanidest. [...] Osake Minu kingitus kodumaale viia. [...] Oktoobris saate aru. [Kui] see Ruunide maja saadab [tekstis: saadavad] kivi, siis võite sõita Minu juurde“ (J. Roerich. Vihik 16: 7–9). Nüüd vihjatakse juba kivi saabumise kohale ja ajale ning sellele, et aare tuleb viia kodumaale, s.t Indiasse, Tiibetisse või ka Mongooliasse. 25. juulil 1923 St. Moritzis annab Mahatma Moria teada: „Minu ilmutus tunneb, kuidas kadunud kivi suundub teie juurde. [...] Kadunud kivi läheb mööda Tiibetit“ (samas: 53). Kadunuks nimetatakse kivi seetõttu, et Jelena Roerichile edastatud „pärimuse“ kohaselt kuulus kivi viimati Napoleonile, kuid kadus pärast seda, kui viimane jättis maha oma esimese naise Josephine'i. Sa-

mas St. Moritzis saavad Roerichid 31. juulil ka järgmise juhtnööri: „Kui saadan kivi, hoidke fotot sellest Ameerikas ja Riias“ (samas: 67).

23. augustil 1923 annab Mahatma Moria korralduse juba Pariisis, kuhu Roerichid selleks ajaks on jõudnud: „Homme alustame kivi legendi üleskirjutamist, las Udraja paneb kirja“ (J. Roerich. Vihik 17: 11). Legendi järjekindel „sisestamine“ algabki 24. augustil: „Lähem kõrbet pidi, kannan karikat, kilbiga kaetut, aare on selles – Orioni and“ (samas). Nii kõlavad selle „pärimuse“ algusread. Kilbi all karikas on Orionilt tulnud taevakivi, mis alustas maist teed Lop Nuri järvede äärest Hiina Uiguurias, oli Juudamaa templis, müstilise Passedvani valduses, India valitseja käes, viidi Sri Lankale ja sealt Timuri kätte. Edasi tuli kivi läände, lebas Ararati mäel ja anti millalgi kuningas Saalomonile. Pärast oli kivi Tamerlani ja Hiina keisri oma, ent tuli taas läände – Langobardidele. Ja viimaks viib Roerichite saatkond selle itta tagasi. – „Akbari usaldatu (fem) ja sina, dalai-laama, valmisusite juba kivi viima,“ tõdeb pärast legendi esimese portsu edastamist Mahatma Moria (samas: 13). Ühel spiritistlikul seansil (9. mail 1921) anti teada, et Jelena Roerich oli ühes eelmistest eludest India suure keisri Jalaluddin Muhammad Akbari naine (J. Roerich. Vihik 1: 81). Hiljem lisavad Jelena Roerichi päevikud „kivikandja“ ritta veel teisigi kuulsusi, kes aga ei leia kajastamist pealkirja all „Legend kivist“ ilmunud tekstis.

28. augustil teatab Mahatma Moria: „Jesuiidid otsivad kivi liikumist, seepärast on saladus vajalik. [...] Kogume legendi osad kokku, pärast annan märgi [selle] avaldamiseks Ameerikas. Kivi juhib väljavalitud maailmaosade kasvujõudu nagu lamp, mis valgustab koobast“ (J. Roerich. Vihik 17: 19, kuupäev on parandatud 27st 28ks). 31. augustist alates edastatakse järjekordne lõik kivi kohta pärast märkust „Nüüd legend“ (samas: 25). 12. septembril on vihikusse Amherst College'i numeratsiooniga „Lisa 7“ tehtud sissekanne: „Nüüd Legend: Sõida mere taha, Kivi, lase linnul Udraja kõrvu kanda teade – Kivi sõidab.“

15. septembril tuleb korraldus Ojanale (Ester Lichtmanile): „Vii kivi legend kaasa. Ära võib trükkida 1925. aasta märtsis“ (J. Roerich. Vihik 17: 51). Ent juba 24. septembril leiab Mahatma Moria, et 1925. aasta on liiga kauge tähtaeg (samas: 67). Jätkub legendi edastamine. 3. oktoobril (nagu me nüüd teame, kolm päeva enne kivi saabumist) tuuakse ära isa Sulpiciuse (ilmselt munk Sulpicius Severus, sünd. 363, surn. 410 või 429) nägemus: „Valge pilvine laud nihkus lähemale ja kostis Hääl: hoidke kivi Rottenburgist toodud laekas. – Sellel on neli ruutu tähega M igaühes. Ilmutus saab selgeks, kui ütlen: „Nelja teekond Itta““ (samas: 91).

Reaalselt (nii väidetakse) saabus kivi 6. oktoobril 1923 postipakiga Pariisi hotelli „Lord Byron“ (Vendôme'i väljak 5), kus Roerichid sel ajal peatusid. Väidetavalt võttis saadetise kella 11 paiku vastu Juri Roerich (kellele

12. septembri ettekuulutuse kohaselt pidi viidama sõna kivi tulekust).
Aadress pakil:

Madame et Monsieur N. Roerich

5 Place Vendôme

Banque Banquers Trust

De la porte de M. M.

‘Proua ja härra N. Roerich, Vendôme’i väljak 5, Banque
Banquers Trust, M[ahatma] M[oria] ukselt’

(Andrejev 2008: 226, tema omakorda viitab Dubajev 2003:
217)

Samal päeval saadab Nikolai Roerich New Yorki telegrammi: „Täna kell 11 hommikul saime kätte lubatud suure kingi. Tohtu rõõm. Roerichid“ (Andrejev 2008: 227–228 < Dubajev 2003: 217). Hiljem saavad ameerika sõbrad ka Jelena kirja üksikasjadega. Kõik rõõmustavad väga (Fosdik 2002: 198, 17. oktoobri päevikukanne).

Asi on liiga ilus, et olla tõsi. Täpselt ettekuulutuste kohaselt saabub pakk kirjeldatud laeka ja kiviga. Vladimir Rosov (kes on Roerichi ekspedit-sioonide teemal kaitsnud doktoritöö) väidab oma monograafias, et pärast Napoleoni käest äravõtmist varjas kivi Pariisis spetsiaalselt selleks loodud salaühing, mille eesotsas oli 1920. aastatel prantsuse kirjanik, näitleja ja režissöör Jean Cocteau, kes muuhulgas tundis hästi emigratsioonis viibi-vaid vene kunstnikke. „Õpetajate juhtnööride ning salaühingu nõukogu otsuse põhjal pidi kivi minema tagasi Indiasse. Selle missiooni jaoks valiti välja Roerichid“ (Rosov 2002: 77). Seda kirjutab doktorikraadiga ajaloolane! Andrejev osutab õigesti, et salaühing, Siioni Abikloostri Ordu, on Pierre Plantardi poolt 1956. aastal loodud müstifikatsioon ning sellisena sobilik Dan Browne minuteosesse „Da Vinci kood“, mitte aga soliidse uurimuse (Andrejev 2008: 230–231). Ta mõtiskleb pikalt selle üle, kes võis Roerichitele paki saata, ja jõuab järeldusele, et seda tegid Roerichid ise (samas: 232). Mulle ei tundugi selline väide väga kõrva kriipiv. Kohe tuleb meelde, et Siberi ja Altai piirkonna šamaanid räägivad oma atribuutika saamise kohta üsna üleloomulikke lugusid. Ja asi pole selles, et nad valetavad. Reaalselt võib ju trummi teha šamaan ise omaenda karja kuulunud põhja-põdra nahast või osta maagilise pronkspeegli kas või kaupmehe käest, aga nn muistendite reaalsuses kaasnevad sellega hoopis teistlaadi toimingud. Näiteks tuleb vajalik pöder rituaali käigus leida, sümbolsest kinni püüda ja tappa, pronkspeegel aga enne kaupmehe juurde minekut omandada mü-toloogilisel maastikul. Ka Roerichid võisid siiralt uskuda, et endale pakki saates nad ainult viivad ellu mahatmate poolt kavandatud plaani, materia-liseerivad vaimus juba antud suure sümboolse kingituse. Mahatma Moria

on otsekui selle teoreetilise kinnituseks 8. veebruaril 1924 öelnud: „Ruumi täitmise seadus meenutab tsementeerimist [tekstis: tsementi]. Legendide, ennustuste, igasugu lippude ilmutamisel pole tähendust üksikute inimeste jaoks, vaid ruumi tsementeerimiseks“ (J. Roerich. Vihik 20: 14).

Huvitav on see, et just pärast kivi reaalset saamist hakkab Jelena Roerich nägema sellest rohkem nägemusi. Ent jätkuvad ka sõnalised läkitused. 20. oktoobril edastatakse viimane pikem lõik legendist: „Palju saadikuid idast viib kivi Tiibetisse. Nad viivad [seda] mööda kõrbet ja koos sellega uut väge. Ja [kivi] viimane lend läände valgustas lääne rahvaste ühendamise ebaõnnestumise enneolematut riiki. Iga Ida kiire peal juba otsitakse kivi. Aeg jõuab, tähtajad täituvad. Kirja on pandud määratud aeg, mil kivi vabatahtlikult läänest tuleb. Õpi ootama ja kivi teed mõistma. Õpetame mõistma neid, kes määratud kivi kandma, kes lähevad koju. Laev ootab!“ (J. Roerich. Vihik 18: 15–17). Siin vihjataksegi sellele, et kivi oli vahepeal Napoleoni käes. 25. oktoobril, paar nädalat pärast saadetise kättesaamist kirjeldab Jelena Roerich päevikus kivi peitvat laegast: „Kui se pistati võimalust saada aare kätte Saksamaal, valmistati tema jaoks laegas. Leiti vanade maagiliste märkidega pärgament, Hääle ja loitsu käsul on [sinna] kirjutatud neli tähte, mis ilmutavad alles praegu arusaadavat tähendust, aga õige on anda laegas tagasi perenaisele, kui tee viib inimese päästmise suunas. Osa nahast kuulus Saalomonile ja võis sisaldada loitsu kurja vastu. Nüüd kustutage tuli ja istuge laeka ümber“ (samas: 27). Siia võib lisada veel jätku, et pärgament sattus enne Roerichiteni jõudmist veel kabalistika suurteose „Sefer Sohar“ (Sära raamat) avaldanud Moše de Leõni kätte, jne. On ka mitmeid laeka ja kivi kirjeldusi, millel ma siinkohal pikemalt ei peatu. Kurioosumina olgu ära toodud vaid Jelena Roerichile enesele omistatav väide, et kivi sisaldas Maal tundmatut täheainet *morium*’it, mis kuulus algaine *prana* koostisesse (Andrejev 2008: 224).

28. oktoobril esineb kivi sihtpunktina hoopis Altai: „Kivi ootab teid – Altai on meie poolt välja valitud. Urusvati, kanna Minu Maja kivi. Altai on elupuu ja oodatav tuleb...“ (J. Roerich. Vihik 18: 33).

17. novembril 1923. alustasid Roerichid aurik „Mauretania“ pardal teed Indiasse (Andrejev 2008: 244). Siit hakkab koitma üks võimalikke järeldusi kivi-müüdi vajalikkuse kohta – Roerichitel võis retke tarvis hädasti raha tarvis olla ja kinnitus kivi saabumisest võis olla see tõuge, mis tsementeeris legendi tegelikkuseks ja avas ameerika sõprade rahakotid. Teiseks – neil oli vaja ka seda, et teatud ringkonnad Indias ja Tiibetis suhtuksid nendesse kui maailmaajaloolise tähtsusega missiooni täitvatesse väljavalitutesse. Ka siin võis kivile kui nähtavale tunnismärgile olla kavandatud oma roll. Ja veel üks kivi päritoluga seotud mõte – Juri Roerich, kes oli Harvardis saanud ida keelte ning Pariisi Ülikoolis india filoloogia magist-

riks, kibeles kindlasti uurimisreisile Indiasse ja kaugemalegi. Võib-olla oli see tema, kes otsustas teaduse nimel vanemate legendile natuke kaasa aidata.

10. veebruaril 1924 tuleb juba Darjeelingust Dalai Potangist (maja, kus Roerichid elasid ning kus oli kunagi peatunud ka 13. dalai-laama) korraldus: „Kirjutage Ameerikasse, võib legendi ära trükkida.“ Samas lisatakse legendi viimased, tulevikku suunatud read: „T[iibet] ja Uus riik lähevad seitsmele tähele vastu maailmale kivi saatnud kolme tähe märgi all. Aare on valmis ja vaenlane ei võta [ei võida – A. L.] kullaga kaetud kilpi. Oodake kivi! – Trükkida huvitava ennustusena ajakirjades viies keeles – inglise, vene, juudi, itaalia ja tšehhoslovakkia [sic!]. Ärge kaotage aega“ (J. Roerich. Vihik 20: 16–17). Legend kivist on ilmunud varjunime J. Saint Hilaire (Сент-Илер, Ж.) all Pariisis avaldatud teoses „Криптограммы Востока“ (Ida krüptogrammid). Nagu veenduda võime, oli Mahatma Moria tõeline PR-i mees, kes ei jätnud midagi juhuse hooleks. Muidugi juhtis ta Roericheid ka kogu nende pika Aasia-ekspeditsiooni jooksul, jagas soovitusi inimestega suhtlemiseks, rännaku tarvis, loomingu jaoks jne. Muuseas ilmus ta Jelena Roerichi päevikusse selle nime all alles 29. septembril 1921 (Roerichid olid sel ajal Santa Fe's) ning tema esimene sõnum oli väga tähenduslik: „Ära muretse, Roerich, raha tuleb“ (J. Roerich. Vihik 3: 3).

Roerichid näivad olevat veendunud selles, et müüdid pärinevad reaalsusest (Roerich 1990: 320). Jelena päevikud (eriti 1924.–1928. aasta ekspeditsiooni aegsed) kubisevad aga motiividest, kus räägitakse oma elu legendiks muutmisest. Näiteks 3. juunil 1927: „Venel[ased] ei suuda mõista teie teed. Ärme ootame neilt seda. Ehitame oma liikumistee nii, et iga faas kujutaks endast legendi. Olete juba inimliku mõistmise alt väljunud“ (J. Roerich. Vihik 24: 24). Või 14. juulil 1927: „Mida siis näitas Minu peegel. Näitas, et legendi luuakse. Ärge arvake, et terad ei lähe idanema. Aja jooksul kuulete legendi enda kohta ja imestate, kellest küll niimoodi räägitakse. Legendil on omadus lennata hõbetiivul“ (samas: 64).

Ent nad näivad uskuvat ka seda, et mahatmate abiga võivad nad luua legende, mis hiljem muutuvad reaalsuseks. Nii teatab Mahatma Moria Jelena Roerichi päevikus 20. detsembril 1922 Roerichite suurest eeseeisvast missioonist rääkides: „On aeg selleks, et muinasjutt muutuks tõeks“ (J. Roerich. Vihik 10: 65). Kuidas reaalsust kujundada loodeti, sellest räägivad Roerichi kaastöölise Zinaida Fosdiku (Lichtmani) 1923.–1924. aasta päevikud, mis sisaldavad isegi arutelu ajalehe Tomskii Vestnik (Altai kuuulus tollal Tomski kubermangu) tulevase (1929. aasta 18. juuni) numbri kava üle, mis pidi edastama sõnumeid Suure Plaani ühe etapi täitumisest, muuhulgas ka Kirde-Tiibeti vallutamisest sõbralike vägede poolt ja aktsiaseltsi „Beluhha“ kaevanduste juurde uue maantee rajamisest. Rosov tsiteerib

sellesse ajalehenumbriisse planeeritud telegrammi teksti, mis räägib Juri Roerichi poolt juhitud Mongoolia ekspeditsioonirühma saabumisest Burjaatia linna Kjahtasse (Rosov 2002). Roerichid koos kaaskonnaga näisid lähtuvat printsibist και ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο (ja Sõna sai lihaks – Jh 1:14). Ainult et nende „sõna“ ei olnud algul jumala juures, vaid tuli ettekuulutusena mahatmate suust. Laegas imekiviga ning selle juurde käiv legend on heaks näiteks neist vahenditest, mille abil reaalsust kujundada. Nikolai Roerich ise on öelnud: „Elab pärimus mustast kivist, mis ilmub suurte sündmuste ajaks. Kui võrdlete kõiki suusõnalisi tähtaegu Indiast, Tiibetist, Egiptusest ja Mongooliast, meenutavad nende kokkulangemised, kuidas ajaloolaste kõrval teist maailmaajalugu kirja pannakse“ (Roerich 1990: 210). Roerichid pidasid ennast kahtlemata just selle teise, nende arvates tõelise maailmaajaloo loojateks, mida oma tegudega kirjutasid legendaarsed kangelased müütidega tsementeeritud maastikul.

JÄRELSÕNA ASEME

Omskist umbes 270 kilomeetrit põhja pool Tara jõe kaldal asuvasse väikesesse ja tollal mitte millegagi silma paistvasse Okunevo külla³ ilmus 1992. aastal läti päritolu Radžni (vene internetiallikate järgi Rasma Rozitis, tegelikult ilmselt Rasma Rozīte, tema kohta vt Krūmiņa-Koņkova, Nikandrs 2005: 213–231), kes otsis oma guru Sathya Sai Baba väitel kusagil Siberis olnud Hanumani templi asupaika, kus Sai Baba eelmisel elus olevat preester olnud. Millegipärast langes Radžni valik külale, kus polnud isegi õigeusu kabelit, kirikust rääkimata. Ta rajas külla ašrami ja varsti hakkasid levima kuuldused, et küla all maa sees paikneb salapärase mõttekristall, küla lähikonnas olevad viis järve aga on tekkinud Siiriuselt langenud meteoriidi viie killu kokkupõrkel Maaga ning nende vesi on seetõttu imeliste omadustega. Veel hiljem kuulutati Okunevo Maa energiapooluseks ning seostati Šambhalaga. Praegu on Okunevo üldine palverännakute sihtpunkt, seal toimetavad oma rituaale Sai Baba jüngritele lisaks uuspaganad ja õigeusklikud, kaubamärgi „Пять озер“ all müüdav viin aga on tõusnud Venemaa turul populaarsuselt teiseks vodkamargiks ning alustanud välisurgude vallutamist. Tundub, et maailmas pole midagi müütidest püsivamat.

³ Okunevo kohta vt <http://www.okunevo.ru>, <http://www.tainoe.ru/anomalia/zoni/ano-zoni-Ru-Okunevo.htm> jt.

Käsikirjad ja internetimaterjalid

Jelena Roerichi Amherst College'is säilitatavate päevikute skaneeringud djvu-formaadis on allalaadimiseks saadaval saidil Библиотека «Урусвати», aadressil <http://urusvati.agni-age.net>, 22.02.2010 oli juurdepääs veel vaba. Tekstistatud failid asusid aadressil <http://ay-forum.net/login.php?redirect=viewtopic.php&t=696>, neile ligipääs oli varem vaba, aga 22.02.2010 juba parooliga kaitstud.

Е. И. Рерих. <http://www.grevkafi.org/urusvati.htm> (viimati külastatud 22.02.2010).

Мир Деревни Окунево. <http://www.okunevo.ru> (viimati külastatud 22.02.2010).

Про Окунево, храм Ханумана и древние цивилизации. <http://www.tainoe.ru/anomalija/zoni/ano-zoni-Ru-Okunevo.htm> (viimati külastatud 22.02.2010).

Trükised

Andrejev 2006 = Андреев, Александр Иванович. *Тибет в политике царской, советской и пост советской России*. С. Петербург: Издательство С. Петербургского университета, Издательство А. Терентьева «Нартанг» 2006.

Andrejev 2008 = Андреев, Александр Иванович. *Гималайское братство. Теософский мир и его творцы*. С. Петербург: Издательство С. Петербургского университета 2008.

Dubajev 2003 = Дубаев, Максим Львович. *Рерих. Жизнь замечательных людей: Серия биографий*; вып. 831. Москва: Молодая гвардия 2003.

Fosdik 2002 = Фосдик, Зинаида Григорьевна. *Мои учителя. Встречи с Рерихами. По страницам дневника 1922–1934*. Москва: Сфера 2002.

Krūmiņa-Koņkova, Solveiga; Nikandrs, Gills 2005. *Reliģisko minoritāšu ietekme uz jaunas daudz kultūru identitātes veidošanos (Nobeigums). Reliģiski-filozofiski raksti X*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts.

Roerich, Nikolai 1990. *Altai-Himaalaja*. Tallinn: Olion.

Rosov 2002 = Росов, Владимир Андреевич. *Николай Рерих: Вестник Звенигорода. Экспедиции Н. К. Рериха по окраинам пустыни Гоби. Книга I: Великий План*. С. Петербург: Алетейя; Москва: Ариаварта-Пресс, 2002.

Šapošnikova, Ljudmilla 2008. *Meister*. Tallinn: По.

Šustova 2004 = Шустова, Алла. *Камень чинтамани и его символическое изображение на картинах С. Н. Рериха. Восход*, No 10–11 (126–127), октябрь–ноябрь 2004.

Summary

THE PRESENT OF ORION, THE TREASURE OF THE WORLD. THE BLACK MIRACULOUS STONE IN THE SELF-CREATED MYTHOLOGY OF THE ROERICHs

In the article the way how the Roerich family created a legend of a miraculous stone brought forward as the synthesis of authentic folklore of different peoples and how the legend was elaborated and spread is observed. The question is reflected upon why the legend was necessary at all and whether the mythology created by the Roerichs was meant only to influence other people or did they believe their stories themselves as well. As a result of the comparison of diaries and other material the conclusion is reached that the Roerichs believed the existence of the mythical Himalayan Brotherhood and considered the words written down by Jelena Roerich to be the message of their mythical teachers (*mahatmas*) and themselves to be special persons chosen for the execution of the Greater Plan of the brotherhood.

KEY WORDS: theosophy, Nikolai Roerich, Jelena Roerich, Himalayan Brotherhood, Mahatma Morya, Shambhala, Chintamani, Norbu Rinpoche, *lapis exilis*, black stone, the present of Orion, New Earth